

BOOK OF
ABSTRACTS
CONFERENCE
NCLA2023

**ภูมิทัศน์ เมือง
ภูมิทัศน์ชนบท**

**"บริบททางนิเวศและวัฒนธรรม
ขอบเขตทางวิชาการ
และโอกาสทางวิชาชีพ"**

หนังสือรวมบทความย่อ
การประชุมวิชาการ
ด้านภูมิสถาปัตยกรรม
ครั้งที่ 6

วันพฤหัสบดีที่ 27 เมษายน 2566
ณ ชาเลนเจอร์ฮอลล์
อิมแพ็ค เมืองทองธานี

หนังสือรวมบทความ (Book of Abstracts)
การประชุมวิชาการด้านภูมิสถาปัตยกรรม ครั้งที่ 6
ประจำปี 2566

“ภูมิทัศน์เมือง ภูมิทัศน์ชนบท:
บริบททางนิเวศและวัฒนธรรม ขอบเขตทางวิชาการและโอกาสทางวิชาชีพ”

จัดทำโดย
ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
วันพฤหัสบดีที่ 27 เมษายน พ.ศ. 2566
ณ ชาเลนเจอร์ฮอลล์ อิมแพ็ค เมืองทองธานี

“ภูมิทัศน์เมือง ภูมิทัศน์ชนบท:

บริบททางนิเวศและวัฒนธรรม ขอบเขตทางวิชาการและโอกาสทางวิชาชีพ”

คณะกรรมการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชูศักดิ์ จันทรปฐมพงศ์	หัวหน้าคณะกรรมการ
อาจารย์ ดร.วิลาสินี สุขสว่าง	คณะกรรมการ
อาจารย์ ดร.วิภากร ธรรมวิมล	คณะกรรมการ
อาจารย์ พิณ อุดมเจริญชัยกิจ	คณะกรรมการ
นาย ชญนน ทองจันดา	ผู้ช่วยคณะกรรมการ

ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความ (Scientific Committee)

ศาสตราจารย์ ไตรรัตน์ จารุทัศน์	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ศาสตราจารย์ สุพัฒน์ บุญยฤทธิ์กิจ	สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
รองศาสตราจารย์ ดร. กษมา พลกิจ	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รองศาสตราจารย์ ดร. ชัยสิทธิ์ ด้านกิตติกุล	มหาวิทยาลัยศิลปากร
รองศาสตราจารย์ ดร. ชุมเขต แสงวงเจริญ	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร. ธราวุฒิ บุญเหลือ	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
รองศาสตราจารย์ ดร. รุจิโรจน์ อนามัยบุตร	มหาวิทยาลัยศิลปากร
รองศาสตราจารย์ ดร. วิมลรัตน์ อิศระธรรมบุญ	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร. หม่อมหลวงวุฒิมพงษ์ ทวีวงศ์	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร. อรทัย มิ่งธิพล	มหาวิทยาลัยแม่โจ้
รองศาสตราจารย์ นิลุบล คล่องเวสสะ	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ภวินท์ สิริสาลี	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คัทลียา จิระประเสริฐกุล	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ขวามพร ศักดิ์ศรี	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ธนาศรี สัมพันธ์รักษ์ เพ็ชรยิ้ม	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พลเดช เขาวรัตน์	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มานัส ศรีวานิช	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ศรันย์ สมันตรัฐ	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อนุวัฒน์ การลัก	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อลิษา สหวัชรินทร์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อังสนา บุญโยภาส	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
อาจารย์ ดร. ขวัญเนตร บลูมเมอ	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
อาจารย์ ดร. พีรียา บุญชัยพฤษชัย	มหาวิทยาลัยศิลปากร
อาจารย์ ดร. วิภากร ธรรมวิมล	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
อาจารย์ ดร. ดนัย ทายตะคุ	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำนำ

สาขาภูมิสถาปัตยกรรมเป็นสาขาวิชาชีพการออกแบบเฉพาะทางและยังเป็น 1 ใน 4 สาขาวิชาชีพควบคุมภายใต้พระราชบัญญัติสถาปนิก พ.ศ. 2543 รวมทั้งเป็นสาขาวิชาที่สำคัญในการผลิตนักวิชาการและนักวิชาชีพที่เป็นส่วนสำคัญในการสร้างสรรค์ดูแลสภาพแวดล้อม นอกจากนี้ วิชาชีพภูมิสถาปัตยกรรมถือเป็นหนึ่งในวิชาชีพสถาปัตยกรรม ซึ่งเป็น 1 ใน 8 สาขาวิชาชีพที่มีการตกลงให้เคลื่อนย้ายหรือแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศสมาชิกในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนได้ ในปัจจุบันนี้ สาขาวิชาชีพภูมิสถาปัตยกรรมยังเป็นสาขาวิชาที่มีความโดดเด่นและมีความต้องการสูงทั้งในระดับประเทศและระดับอาเซียน การถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนความรู้ในสาขา จึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาองค์ความรู้อย่างบูรณาการและครอบคลุม

ดังเป็นที่ประจักษ์กันอยู่แล้วว่า ปัจจุบัน ความเสื่อมโทรมของธรรมชาติ ความมั่นคงทางอาหาร การทำลายหรือเสื่อมโทรมของมรดกทางวัฒนธรรม น้ำท่วม การเสียความหลากหลายทางชีวภาพ การเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศ มลภาวะด้านต่างๆ การขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็ว เป็นต้น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นไม่เฉพาะรอบตัวเราแต่รวมถึงประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก องค์การอนามัยโลกคาดการณ์ว่า ในอนาคตอันใกล้ประชากรโลก 6 ใน 10 คน หรือ 60% จะอาศัยอยู่ในเมือง และ ภายในปี 2050 สัดส่วนจะเพิ่มขึ้นเป็น 70% ปัจจุบันนี้โลกเราก็มี “อภิมหานคร” ที่มีประชากรเกิน 10 ล้านคนอาศัยอยู่ทั่วโลก

ภูมิสถาปัตยกรรมเป็นศาสตร์แขนงหนึ่งซึ่งเกี่ยวข้องทั้งทางตรงและทางอ้อมกับปรากฏการณ์ต่าง ๆ ข้างต้น ทั่วโลกได้ให้ความสำคัญในการวางแผนและออกแบบเมืองเพื่อพัฒนาความเป็นอยู่ของประชากร ดังจะเห็นได้จากการเกิดขึ้นของแนวคิดการวางแผนและออกแบบสำคัญ เช่น การเติบโตของเมืองอย่างเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เมืองส่งเสริมการเดินทางเพื่อลดการใช้น้ำมันและเพิ่มโอกาสสร้างพื้นที่สีเขียว การวางแผนพื้นที่สาธารณะในเมือง โครงสร้างพื้นฐานสีเขียว เมืองน่าอยู่ ป่าในเมือง การอนุรักษ์มรดกทางสังคมและวัฒนธรรม เมื่อก้าวถึง ภูมิทัศน์เมือง จะเห็นได้ว่ามีความครอบคลุมถึงการวางแผน ออกแบบ จัดการ พื้นที่ว่างและพื้นที่สีเขียวของเมือง รวมถึงองค์ประกอบทางภูมิทัศน์ทั้งทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมอื่น ๆ ทั้งหมด ภูมิทัศน์เมืองจึงมีความสำคัญต่อสาธารณะชนและเป็นการออกแบบเพื่อสังคมอย่างยั่งยืน จึงเป็นที่มาของหัวข้อการประชุมในปีนี้เป็น “ภูมิทัศน์เมือง ภูมิทัศน์ชนบท: บริบททางนิเวศและวัฒนธรรม ขอบเขตทางวิชาการและโอกาสทางวิชาชีพ”

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชูศักดิ์ จันทรปฐมพงศ์

ผู้ช่วยคณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

หัวหน้าคณะทำงาน

กำหนดการ
การประชุมวิชาการด้านภูมิสถาปัตยกรรม ครั้งที่ 6 ประจำปี 2566
หัวข้อเรื่อง “ภูมิทัศน์เมือง ภูมิทัศน์ชนบท:
บริบททางนิเวศและวัฒนธรรม ขอบเขตทางวิชาการและโอกาสทางวิชาชีพ”
วันพฤหัสบดีที่ 27 เมษายน พ.ศ. 2566

ภาคเช้า	ณ ห้องประชุม Jupiter 6 ซาเลนเจอร์ฮอลล์ อิมแพ็ค เมืองทองธานี
8.30 – 9.00 น.	ลงทะเบียน
9.00 – 9.15 น.	พิธีกรกล่าวต้อนรับผู้เข้าร่วมงาน ชี้แจงจุดประสงค์ของการประชุม และแจ้งกำหนดการของวัน
9.15 – 9.30 น.	ประธานกล่าวเปิดงาน
9.30 – 10.30 น.	การบรรยายพิเศษโดย รองศาสตราจารย์ ดร.พงศ์ศักดิ์ วัฒนสินธุ์
10.30 – 11.30 น.	การบรรยายพิเศษโดย คุณยศพล บุญสม
11.30 – 12.00 น.	พิธีกรกล่าวขอบคุณผู้บรรยาย มอบของที่ระลึก ถ่ายภาพ และแจ้งกำหนดการในภาคบ่าย

***** พิธีการภาคเช้า: อาจารย์ ดร.วิภากร ธรรมวิมล *****

ภาคบ่าย	ณ ห้องประชุม Jupiter 15 และ ห้องประชุม Jupiter 16 ซาเลนเจอร์ฮอลล์ อิมแพ็ค เมืองทองธานี
12.55 – 13.00 น.	ลงทะเบียน และพิธีกรกล่าวต้อนรับเข้าสู่การประชุมในภาคบ่าย
13.00 – 15.45 น.	นำเสนอผลงานวิชาการในห้องย่อย ห้องย่อยที่ 1: ณ ห้องประชุม Jupiter 15 ห้องย่อยที่ 2: ณ ห้องประชุม Jupiter 16
15.45 – 16.00 น.	พิธีมอบประกาศนียบัตรสำหรับผู้นำเสนอผลงานวิชาการ

***** พิธีการภาคบ่าย: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฉมาวงค์ สุริยจันทร์
และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กนกวลี สุธีธร *****

สารบัญ

หน้า

คำนำ.....	3
กำหนดการ	4
ห้องย่อยที่ 1:	
1) The Values and Changes of Cultural Landscape and Forecasting the Impact of Industrial Development in the Bangpakong River Deltas, Chachoengsao, Thailand.	8
<i>Ariya Aruninta, Nicha Kasetkriengkrai, Chayanich Vongpipat, Ratchapak Rattanaburee, Wachirawit Lerdsakulthong</i>	
2) การทบทวนวรรณกรรมปัจจัยที่มีผลต่อการประยุกต์ใช้แนวทางการแก้ปัญหาด้วยวิถีธรรมชาติเพื่อสร้างภูมิทัศน์ที่ยืดหยุ่นสามารถฟื้นคืนจากอุทกภัย	9
<i>ศนิ ลี้มทองสกุล</i>	
3) แนวทางการออกแบบวางผังชุมชนรายได้น้อยโดยใช้แนวความคิดการบริหารจัดการน้ำผิวดินที่ส่งผลกระทบต่อและโครงสร้างเชิงนิเวศเพื่อการออกแบบภูมิทัศน์: กรณีศึกษาปทุมธานี โมเดล.....	11
<i>พุดตาน จันทร์รางกูร</i>	
4) การศึกษากระบวนการของน้ำและวิถีชุมชนผ่านแนวคิดภูมินิเวศวิทยา พื้นที่ชุมชนเกษตรกรรมในพื้นที่ชนบท พื้นที่ศึกษาตำบลบางเตย อำเภอเมืองพังงา จังหวัดพังงา	13
<i>อรกมล นิละนนท์, อัดนา วสุวัฒน์ และ นักรบ สายเทพ</i>	
5) Sustainability Construction & Materials.....	14
<i>เกียรติพันธ์ วิจิตรประไพ</i>	
6) การวางแผนพัฒนาชุมชนในภูมินิเวศชนบทผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม: ตำบลโพนบก ตำบลโพนสวรรค์ และตำบลนาใน อำเภอโพนสวรรค์ จังหวัดนครพนม.....	16
<i>นักรบ สายเทพ, อัดนา วสุวัฒน์ และ อรกมล นิละนนท์</i>	
7) การดำรงและการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่นล้านนา: กรณีศึกษา ชุมชนเกษตรกรรมในแอ่งที่ราบเมืองคอง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่.....	17
<i>อัมพิกา อ่าลอย</i>	

- 8) การประเมินลักษณะทางภูมิทัศน์ของชายหาดในประเทศไทย19
จิระดา มาพงษ์
- 9) ความรอบรู้เชิงนิเวศวิทยาและการพัฒนาภูมิทัศน์ชายหาดอย่างยั่งยืน20
อภิเชษฐ์ อภิรัตน์วรสกุล

ห้องย่อยที่ 2:

- 1) รูปแบบทางสถาปัตยกรรมและภูมิสถาปัตยกรรมของสนามกีฬาปิ่นลมเบาในประเทศไทย .22
ชวาน พรรณดวงเนตร และ สาโรช พระวงค์
- 2) การออกแบบสวนสาธารณะเพื่อคนพิการโดยอ้างอิงผลจากการวิจัย: กรณีศึกษาศูนย์กีฬาทางน้ำ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์23
พัทมน เสลานนท์, อัครวิทย์ ทรัพย์แสงทอง และ อัจฉริยา รัชชมาศ
- 3) การศึกษาสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวคนพิการในเขตรัตนโกสินทร์ชั้นใน ...24
อดิگانต์ บำรุงวุฒิ์ และ วิภากร ธรรมวิมล
- 4) การสร้างสถานที่อย่างสร้างสรรค์ งานศิลปะสาธารณะ และการปฏิสัมพันธ์ของผู้คน25
กวรรณ ประเสริฐศรี และ ชุศักดิ์ จันทร์ปฐมพงศ์
- 5) “อ่าน” ภูมิทัศน์สวนเกษตรชุมชนบนพื้นที่สาธารณะของเมือง กรณีศึกษา: สวนผักคนเมือง เชียงใหม่26
ทำเนียบ อูฬารกุล
- 6) ภูมิทัศน์เกษตรกรรมกับระบบอาหารในพื้นที่ชานเมือง เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร28
นันทชัย ไตรรัตน์วงศ์
- 7) การวิเคราะห์ศักยภาพพื้นที่ผลิตอาหารสำหรับคนเมืองเพื่อแก้วิกฤติความมั่นคงทางอาหาร พื้นที่ศึกษาเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร28
โสธยา สืบแสน
- 8) การส่งเสริมความยั่งยืนและความยืดหยุ่นของชุมชนชนบท ผ่านระบบเหมืองฝายและการเชื่อมต่อโครงสร้างพื้นฐานทางภูมิทัศน์ในลุ่มแม่น้ำกวาง29
นิธิรัชต์ แซ่มชื่น
- 9) เชื้อนป้องกันตลิ่งแม่น้ำโขง ความท้าทายต่อการคงอยู่ของภูมิทัศน์พื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขง: กรณีศึกษาชุมชนท่าอุเทน อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม31
โกวิทย์ วาปีศิลป์

ห้องย่อย 1

The Values and Changes of Cultural Landscape and Forecasting the Impact of Industrial Development in the Bangpakong River Deltas, Chachoengsao, Thailand.

Ariya Aruninta¹, Nicha Kasetkriengkrai, Chayanich Vongpipat,
Ratchapak Rattanaburee, Wachirawit Lerdsakulthong

Abstract

This article summarized the studies of the Bangpakong River Deltas focusing on the values and changes of cultural landscape and the influences of industrialization to the area. The Bangpakong River Deltas is an important ecosystem landscape in the eastern region in Thailand which is the water source for fishery, aquaculture, agriculture irrigation, daily consumption, transportation, and the drainage channels. The objectives of the studies are to protect the values of the landscape in the four crucial areas: 1) Aquaculture areas, 2) Wetland agricultural areas, 3) Waterfront communities areas, and 4) Cultural heritage areas. The methodology of the project is mainly Geographic Information Systems (ESRI ArcGIS) to analyze the trends of urban and industrial expansion possibilities and applying Survey123 with satellite images and some information and opinions from the communities from site survey at the location. These studies found that the impact of urbanization and industrialization are caused by The Eastern Economic Corridor (EEC) Development project evolving along the lines of the road and the construction of bridges across the rivers. Therefore, the landscape in the Bangpakong River Deltas will have a risk of being threatened, the impact of urban expansion and industrial development should be concerned and encouraged to mitigate the future impacts.

Keywords: Bangpakong River, Industrialization, Aquaculture, Wetland agriculture, Waterfront communities, Cultural landscape, Thailand

¹ Heal-BiP Research Unit, Department of Landscape Architecture, Faculty of Architecture, Chulalongkorn University, Bangkok, Thailand. Email: aariya@chula.ac.th

การทบทวนวรรณกรรมปัจจัยที่มีผลต่อการประยุกต์ใช้แนวทางการแก้ปัญหาด้วยวิถีธรรมชาติเพื่อสร้างภูมิทัศน์ที่ยืดหยุ่นสามารถฟื้นคืนจากอุทกภัย

รองศาสตราจารย์ ดร.ศนิ ลิ้มทองสกุล²

บทคัดย่อ

นับตั้งแต่ European Commissions ได้ให้คำจำกัดความ Nature-based Solutions (NbS) หรือแนวทางการแก้ปัญหาด้วยวิถีธรรมชาติอย่างยั่งยืนเมื่อค.ศ. 2015 เพื่อรับมือกับปัญหาท้าทายที่โลกเผชิญอยู่ ได้มีการศึกษาวิจัยบทบาทของ NbS เชิงวิชาการในหลากหลายมิติ เพื่อแปรแนวคิดของ NbS ไปสู่การปฏิบัติให้สัมฤทธิ์ผลในระดับพื้นที่ต่างๆทั่วโลกที่แตกต่างกันไปตามบริบทแวดล้อม บทความนี้เป็นการทบทวนวรรณกรรมแบบจำกัดขอบเขต (Scoping literature review) เพื่อศึกษาบทบาทของ NbS ต่อการเป็นภูมิทัศน์ที่ยืดหยุ่นสามารถฟื้นคืนจากอุทกภัย (Flood resilience landscape) ในภาพกว้าง เพื่อตรวจสอบแนวโน้มการศึกษาปัจจัยที่มีบทบาทต่อการแปรแนวคิด NbS ไปสู่การปฏิบัติเพื่อสร้างสรรค์ภูมิทัศน์ที่สามารถลดความเสี่ยง บรรเทาผลกระทบตลอดจนสามารถทำให้เกิดการปรับตัวฟื้นคืนหลังเผชิญกับอุทกภัย การทบทวนวรรณกรรมใช้ฐานข้อมูลของ Scopus และSciSpace ในการสืบค้นบทความวิจัยที่ได้รับการเผยแพร่ในวารสารวิชาการระดับนานาชาติ โดยในฐานข้อมูล Scopus มีการใช้คำสำคัญในการสืบค้น 2 ชุดคือ Nature-based Solutions, Flood risk (จำกัดปีการค้นหในช่วง 2020-2023) และ Nature-based Solutions, Flood resilience, Landscape planning and management ส่วนในฐานข้อมูลของ SciSpace ใช้คำสำคัญเดียวกับชุดที่ 2 ของการสืบค้นจากฐานข้อมูล Scopus และจำกัดปีการค้นหในช่วง 2020-2023 เมื่อผ่านการคัดเลือกจึงได้จำนวนบทความที่เกี่ยวข้องทั้งสิ้น 35 บทความ ผลการทบทวนขอบเขตของวรรณกรรมพบว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการประยุกต์ใช้ NbS คือ ความเข้าใจในพื้นที่ (สเกลของNbSที่เลือกใช้ ลักษณะภูมิประเทศ ปริมาณน้ำที่ต้องจัดการ) การจัดระบบอภิบาล (Governance) ที่ยุติธรรม ทศนคติต่อความเสี่ยง(Risk perception)และความเข้าใจต่อแนวคิด NbS ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่แตกต่างกันไปตามบริบทแวดล้อม การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่างๆ (ที่ต้องไม่กีดกันกลุ่มเปราะบางชายขอบ) ประสิทธิภาพของเครื่องมือในการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ (การออกแบบวางแผนภูมิทัศน์แบบองค์รวม มาตรการทางผังเมืองที่แลกเปลี่ยนการใช้ที่ดินและส่งเสริมการมีอยู่ของ NbS) ความสามารถในการผสมผสานNbSเข้ากับมาตรการเชิงวิศวกรรม (Hybrid measures) โดยปัจจัยเหล่านี้ล้วนเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับระบบเชิงสังคมและนิเวศวิทยา (Socio-ecological system) อย่างมีอาจแยกออกจากกันได้ ปัจจัยที่ค้นพบจากการทบทวนวรรณกรรมนี้ สามารถนำไปสู่การสร้างกรอบแนวคิดในการศึกษาเพื่อสร้างงานวิจัยรุ่นหลังที่เลือกการศึกษากลุ่มตัวแปรหรือปัจจัยเพื่อทดสอบความถูกต้อง (Validate) ในบริบทแวดล้อมที่อาจจะเหมือนหรือแตกต่างจากงานวิจัยก่อนหน้า อันเป็นการต่อยอดองค์

² อาจารย์ประจำคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ความรู้การบริหารจัดการทรัพยากรโดยมีระบบนิเวศเป็นฐานเอื้อให้เกิดภูมิทัศน์ที่ยืดหยุ่นสามารถปรับเปลี่ยน
ฟื้นคืนจากอุทกภัย

คำสำคัญ: แนวทางการแก้ปัญหาด้วยวิถีธรรมชาติ ภูมิทัศน์ที่ยืดหยุ่นสามารถฟื้นคืนจากอุทกภัย ปัจจัย
เกี่ยวเนื่อง

แนวทางการออกแบบวางผังชุมชนรายได้น้อยโดยใช้แนวคิดการบริหารจัดการน้ำผิวดินที่ ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและโครงข่ายเชิงนิเวศเพื่อการออกแบบภูมิทัศน์: กรณีศึกษาปทุมธานี โมเดล

พุดตาน จันทรางกูร³

บทคัดย่อ

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์เสนอโครงการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยเพื่อคนยากจนที่บุกรุกที่ดินสาธารณะจังหวัดปทุมธานี “ปทุมธานีโมเดล” และได้จัดสรรที่ดินให้กับประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากโครงการ เนื่องจากโครงการมีงบประมาณที่จำกัดและต้องการให้มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด แต่ปัญหาคือพื้นที่ที่ได้รับการจัดสรรเป็นส่วนหนึ่งของคลองเชียงรากใหญ่เดิมที่ถูกตัดออกเพื่อให้ทางระบายน้ำลัดสั้นลง ลักษณะภูมิประเทศโครงการจึงแคบยาวเป็นพื้นที่ลุ่มต้ำมีน้ำขัง เป็นพื้นที่เสี่ยงจากการรับน้ำจากพื้นที่โดยรอบที่จะเกิดการพัฒนาในอนาคต พื้นที่นี้จึงไม่สามารถหลีกเลี่ยงปัญหาน้ำท่วมขังในบางพื้นที่ของโครงการหลังเกิดฝนตกหนักหรือน้ำหลากได้ จึงต้องหาทางศึกษาและเสนอแนวทางการออกแบบภูมิทัศน์ที่มีประสิทธิภาพในการบริหารจัดการน้ำผิวดิน และแนวทางการปรับตัวสำหรับผู้ที่อยู่อาศัยในโครงการเพื่อสามารถปรับตัวอยู่กับสถานการณ์น้ำท่วมขังได้ จึงได้นำแนวคิดของการบริหารจัดการน้ำผิวดินที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (Low Impact Development) และโครงข่ายเชิงนิเวศ (Green Infrastructure) มาใช้ในการออกแบบพื้นที่เพื่อบรรเทาปัญหาน้ำท่วมและลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมด้วยการจำลองกระบวนการจากธรรมชาติที่สามารถ กรอง กักเก็บ ชะลอ ใช้ประโยชน์และบำบัดน้ำผิวดินอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

การออกแบบวางผังจึงปรับสภาพภูมิประเทศให้สอดคล้องกับทฤษฎี LID และบริบทพื้นที่ รักษาแนวคลองน้ำเดิม ถมเท่าที่จำเป็นเพื่อใช้ในการสัญจร มีบ่อรับน้ำ(bioretention)กระจายตามพื้นที่เพื่อกักเก็บน้ำและเชื่อมร่องน้ำ(bioswale)ที่วิ่งตลอดแนวความยาวของโครงการเพื่อใช้รับและระบายน้ำ อีกทั้งเป็นพื้นที่สร้างแหล่งอาหารและรายได้ให้แก่ชุมชนในการเลี้ยงสัตว์น้ำ เช่น กบ ปลา และปลูกพืชน้ำเพื่อกินใช้ อาคารเป็นอาคารที่อยู่อาศัยแนวตั้ง 4 ชั้น ซึ่งเป็นโครงการที่อยู่อาศัยแนวตั้งโครงการแรกของโครงการบ้านมั่นคงอาคารยกใต้ถุนสูง ถมเพียงพื้นที่ถนนเท่านั้นที่ได้ถุนอาคารใช้เป็นพื้นที่รับน้ำโดยตรงในช่วงเวลาน้ำหลากและเวลาน้ำแห้งก็กลับเป็นพื้นที่ใช้สอยสาธารณะได้ ซึ่งแนวคิดนี้เป็นแนวคิดเชิงนิเวศที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมและมีความเชื่อมโยงกันเป็นโครงข่ายมากกว่าการลงทุนในระบบโครงสร้างพื้นฐานทางวิศวกรรมก่อสร้างแบบเดิม เนื่องจากให้ผลประโยชน์ที่ยั่งยืนและคุ้มค่ากว่าในหลายมิติ ทั้งด้านงบประมาณ การลงทุนก่อสร้างและการดูแลรักษา การลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในระยะยาว

นอกจากการบริหารจัดการน้ำในโครงการแล้ว การมีพื้นที่สีเขียวที่ใช้ในการลดรายจ่ายสร้างรายได้ให้กับชุมชนนั้นต้องใช้เวลาในการเจริญเติบโต จึงวางผังให้เริ่มปลูกพืชพรรณโดยเฉพาะต้นไม้ยืนต้นตั้งแต่เริ่ม

³ อาจารย์ประจำคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ก่อสร้างเพื่อให้มีใช้สอยและโครงการจะได้มีบรรยากาศที่ดึงดูดให้มีสมาชิกมาสมัครในโครงการมากขึ้น เมื่อการก่อสร้างอาคารเสร็จสิ้นในเฟสแรก แต่ในทางปฏิบัติไม่เป็นไปอย่างที่วางแผนไว้เนื่องจากคนที่จะย้ายเข้ามาในชุมชนค้ำึงถึงที่อยู่อาศัยเป็นหลักและยังไม่มั่นใจว่าจะมีบ้านที่มั่นคงให้อยู่หรือไม่ จึงไม่ค่อยสนใจที่จะสร้างพื้นที่สีเขียวเพราะไม่เห็นผลในระยะสั้น แม้จะมีกิจกรรมปลูกต้นไม้ร่วมกันแล้วหนึ่งครั้ง จากบทเรียนที่ผ่านมา นีลุมิสสถาปนิกและสถาปนิกชุมชนควรหาวิธีการสร้างความร่วมมือกับองค์กรที่สามารถแบ่งปันความรู้และเงินทุนให้ชุมชนที่มีรายได้น้อยเหล่านี้ตั้งแต่ต้น เพื่อให้สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมในการสร้างพื้นที่สีเขียวที่พัฒนาไปพร้อมกับการสร้างอาคารที่พักอาศัยเพื่อเป็นชุมชนที่มีคุณภาพชีวิตและสภาพแวดล้อมที่ดี

คำสำคัญ: การออกแบบโดยใช้แนวคิดการบริหารจัดการน้ำผิวดินที่ส่งผลกระทบต่อภัยน้อย โครงข่ายเชิงนิเวศ การปรับปรุงชุมชนรายได้น้อยให้มั่นคง

Keywords: Low Impact Development, Green Infrastructure, Low Income Community Upgrading

การศึกษากระบวนการของน้ำและวิถีชุมชนผ่านแนวคิดภูมินิเวศวิทยา พื้นที่ชุมชน เกษตรกรรมในพื้นที่ชนบท พื้นที่ศึกษาดำบลบางเตย อำเภอเมืองพังงา จังหวัดพังงา

อรกมล นิละนนท์ , อัทนา วสุวัฒน์
และ นักรบ สายเทพ

บทคัดย่อ

การศึกษากระบวนการของน้ำในพื้นที่ชุมชนเกษตรกรรมชนบท มีความจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจ ภูมินิเวศเป็นพื้นฐาน เนื่องจากชุมชนในพื้นที่ชนบท ดำรงชีพอย่างสัมพันธ์กับทรัพยากรและกระบวนการทาง ธรรมชาติ ทำให้การทำความเข้าใจกระบวนการของน้ำและวิถีชุมชนได้ เลือกใช้แนวคิดภูมินิเวศวิทยา (Landscape Ecology) (Forman & Godron, 1986) เพื่ออธิบายลักษณะภูมินิเวศ (Landscapes) และ ปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ โดยการทำความเข้าใจโครงสร้าง (Structures) ของพื้นที่ เพื่อนำไปสู่การอธิบายหน้าที่ (Functions) ผ่านกระบวนการ ของน้ำ (Hydrological processes) ในพื้นที่ จากนั้นอธิบายการเปลี่ยนแปลง การใช้งานพื้นที่ (Changes) โดยใช้ชุดข้อมูลเชิงผัง เชิงตาราง ประกอบกับข้อมูลจากกระบวนการการมีส่วนร่วม

จากการศึกษาพบว่าพื้นที่ที่มีบริบทเป็นชายฝั่งทะเลอันดามัน มีกระบวนการของน้ำฝน น้ำท่าและน้ำขึ้น น้ำลง เป็นตัวกำหนดลักษณะการใช้งาน พื้นที่และวิถีชีวิตทำให้ผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนาพื้นที่อย่างไม่ สอดคล้องกับบริบทภูมินิเวศก่อให้เกิดความไม่มั่นคงในวิถีชีวิตและ ทรัพยากร เช่น มลพิษทางน้ำจากการใช้ งานพื้นที่ได้ส่งผลกระทบต่อปริมาณสัตว์น้ำ ข้อค้นพบนี้ได้พัฒนาเป็นข้อเสนอการจัดการทรัพยากร อย่างเป็น องค์กรรวมทั้งพื้นที่ต้นน้ำไปจนถึงชายฝั่งทะเล โดยแบ่งประเด็นการจัดการออกตามการใช้ทรัพยากรและ เงื่อนไขพื้นที่ ได้แก่ ชุมชน ประมงปากแม่น้ำ ชุมชนประมงชายฝั่งทะเล ชุมชนเกษตรกรรมเชิงเขา ภายใต้ ทรัพยากรร่วม คือ น้ำ โดยใช้กลไกกลุ่มในการคลี่คลายปัญหา ด้านทรัพยากรซึ่งเกี่ยวพันกับอาชีพในพื้นที่ เพื่อ ให้เกิดการทางออกที่สอดคล้องไปกับกระบวนการตามธรรมชาติและส่งเสริมคุณภาพชีวิต ของคนในพื้นที่

คำสำคัญ: ภูมินิเวศวิทยา, ภูมินิเวศชนบท, ชุมชนเกษตรกรรม, ชายฝั่งทะเลอันดามัน

Forman, R. T. T., & Godron, M. (1986). Landscape Ecology. Wiley.

บทคัดย่อ

สถานการณ์โลกร้อน ผลอันเกิดจากการใช้ทรัพยากรของมนุษย์โดยขาดการพิจารณาใช้อย่างคุ้มค่า การปลดปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ในชั้นบรรยากาศ ความแปรปรวนทั้งสภาพภูมิอากาศและความไม่สมดุลของปริมาณน้ำบนโลก ทั้งหมดล้วนส่งผลต่อการดำรงชีพของมนุษยชาติ การเจริญเติบโตของเมืองและอุตสาหกรรมก่อสร้างเป็นสาเหตุสำคัญสำหรับประเด็นปัญหานี้ ปัจจุบันการก่อสร้างอาคารและโครงสร้างพื้นใช้กระบวนการก่อสร้างที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม วัสดุที่ใช้ในงานก่อสร้าง ซีเมนต์ หิน ททราย และน้ำ ทั้งหมดล้วนก่อให้เกิดการปลดปล่อยคาร์บอนไดออกไซด์ ตั้งแต่กระบวนการผลิต กระบวนการก่อสร้าง และกระบวนการทำลาย การพัฒนาเมืองและการก่อสร้างอาคารในปัจจุบันควรคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาที่ยั่งยืน ระบบยกพื้นเป็นหนึ่งในเทคโนโลยีการก่อสร้างที่เกิดขึ้นในเบลเยียมตั้งแต่ปี ค.ศ.1984 การใช้แผ่นพลาสติกของระบบยกพื้นที่สามารถปรับความสูงด้วยเกลียวรอรรับวัสดุปิดผิวพื้นที่ใช้งานแทนการใช้คอนกรีตผสมแบบเดิม สามารถลดปริมาณการใช้คอนกรีตที่เป็นวัสดุผสมระหว่างพื้นโครงสร้างกับวัสดุปิดผิวพื้นที่ใช้งาน ลดการใช้ซีเมนต์ น้ำ ททราย และหิน สามารถตอบสนองต่อการใช้งานในรูปแบบที่เอนกประสงค์ ระบบยกพื้นสามารถลดน้ำหนักที่กระทำต่อโครงสร้างอาคาร ส่งผลต่อปริมาณการใช้คอนกรีตโดยรวมในการก่อสร้างลดลง ในการซ่อมแซมระบบยกพื้นสามารถถอดประกอบวัสดุปิดผิวพื้นที่ใช้งาน เปลี่ยนวัสดุปิดผิวพื้นใหม่สามารถนำวัสดุปิดผิวพื้นที่ผ่านการใช้แล้วไปหมุนเวียนซ้ำได้ ช่วยยืดอายุทรัพยากรให้ยาวนานมากขึ้น กระบวนการซ่อมบำรุงสามารถเข้าถึงพื้นที่ด้านล่างของระบบยกพื้นได้โดยตรงสามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่โล่งภายในระบบยกพื้นเพื่อวางระบบท่อน้ำปะปาหรือวางระบบท่อไฟฟ้า ลดกระบวนการใช้พลังงานในการซ่อมบำรุงเมื่อเปรียบเทียบกับระบบการก่อสร้างแบบเดิมซึ่งเป็นการลดการปลดปล่อยคาร์บอนไดออกไซด์ (CO2) และลดการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง ประโยชน์อันเด่นชัดจากการใช้ระบบยกพื้นในประเทศไทยซึ่งตั้งอยู่ในสภาพภูมิอากาศร้อนชื้น คือ การประหยัดพลังงานโดยการรักษาอุณหภูมิ การลดความร้อนจากแสงอาทิตย์ที่เข้าสู่พื้นของอาคารจากช่องว่างในการระบายอากาศและการนำพาความร้อน ประโยชน์จากการระบายน้ำของพื้นมีประสิทธิภาพเนื่องจากระบบยกพื้นมีช่องเปิดระหว่างวัสดุปิดผิวพื้นที่ใช้งานเพื่อให้น้ำไหลลงสู่พื้นโครงสร้างด้านล่างที่มีความลาดชันมากกว่าระบบแบบพื้นปกติส่งผลต่อการไหลของน้ำได้รวดเร็ว ลดโอกาสการเกิดน้ำขังหรือลดโอกาสรั่วซึม และยืดอายุชั้นวัสดุกันซึมให้ยืนยาวขึ้น ทั้งนี้ข้อควรพิจารณาในการใช้ระบบยกพื้น คือ การเลือกใช้วัสดุปิดผิวพื้นที่ใช้งานซึ่งต้องมีความหนาและแข็งแรงเพียงพอ เนื่องจากจุดรับน้ำหนักของวัสดุปิดผิวพื้นที่ใช้งานในระบบยกพื้นมีจุดสัมผัสบริเวณขอบหรือมีจุดสัมผัสบริเวณมุมของวัสดุ ความแข็งแรงของพื้นจึงขึ้นอยู่กับความแข็งแรงของวัสดุปิดผิวพื้นที่ใช้งานซึ่งแตกต่างจากระบบการใช้คอนกรีตผสมแบบเดิมซึ่งกระจายการรับน้ำหนักตามผิววัสดุปิดผิวพื้นที่ใช้งาน อีกทั้งระบบยกพื้นยังไม่เป็นที่

แพร่หลายในปัจจุบันส่งผลให้มีผู้เชี่ยวชาญในการทำงานด้วยระบบยกพื้นอย่างถูกต้องนั้นมีจำนวนน้อย ระบบยกพื้นถือเป็นทางเลือกหนึ่งในเทคโนโลยีในอุตสาหกรรมการก่อสร้างสำหรับอาคารใหม่หรือการปรับปรุงอาคารเพื่อนำสู่สถาปัตยกรรมยั่งยืน อันช่วยลดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ลดพลังงานในการซ่อมบำรุง และช่วยลดปริมาณการปลดปล่อยคาร์บอนไดออกไซด์สู่ชั้นบรรยากาศ ตบโจทย์การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน คุณภาพชีวิตที่ดีของมนุษย์ และการเติบโตอย่างยั่งยืนของประเทศ

คำสำคัญ: ระบบยกพื้น วัสดุที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม อาคารเขียว สถาปัตยกรรมยั่งยืน

การวางแผนพัฒนาชุมชนในภูมิภาคชนบทผ่านกระบวนการการมีส่วนร่วม: ตำบลโพนบก ตำบลโพนสวรรค์ และตำบลนาใน อำเภอโพนสวรรค์ จังหวัดนครพนม

นักรบ สายเทพ , อัดนา วสุวัฒน์
และ อรกมล นิละนนท์

บทคัดย่อ

การวางแผนพัฒนาชุมชนในภูมิภาคชนบทผ่านกระบวนการการมีส่วนร่วมในพื้นที่ตำบลโพนบก ตำบลโพนสวรรค์ และตำบลนาใน อำเภอ โพนสวรรค์ จังหวัดนครพนม มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชุมชนเกิดความเข้าใจ ภูมิภาคของพื้นที่ของตนเองและเข้าใจความเชื่อมโยงของภูมิภาคที่ ราบภาคอีสานตอนบน ผ่านกระบวนการ การมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ระบบนิเวศบริการ (Ecosystem Services) ที่เป็นการอธิบายความเชื่อมโยง ระหว่างภูมิภาค และคุณภาพชีวิตของมนุษย์ร่วมกัน จึงได้พัฒนาเป็นกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) การทำแผนที่ และข้อมูลภูมิภาค เขียนมือร่วมกับชุมชน (Participatory Mapping)

ภูมิภาคที่ราบภาคอีสานตอนบนมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ภูมิภาคประเทศมีลักษณะของที่โคกและที่ลุ่มสลับกัน ไปตามพื้นที่ราบขนาดใหญ่ มีพลวัตของน้ำในแต่ละฤดูกาลทำให้พื้นที่มีนิเวศบริการที่หลากหลาย ผู้คนได้รับ ประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงของระดับน้ำ ได้ผลิตผลจากสังคมพืช ป่าโคก ป่าบุงป่าทาม จากกิจกรรมเชิง ปฏิบัติการ พบว่า ชุมชนมีความเข้าใจถึงลักษณะพื้นที่ การเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ และการใช้ประโยชน์ จากทรัพยากรในเชิงพื้นที่ แต่ขาดความเข้าใจระบบความสัมพันธ์และความเชื่อมโยงของภูมิภาคที่ราบภาค อีสานตอนบน

การศึกษาภูมิภาคชนบทอย่างมีส่วนร่วมนี้จึงเป็นการสร้างความเข้าใจภูมิภาคเบื้องต้นร่วมกัน สำหรับ ในอนาคตที่ชุมชนสามารถทำความเข้าใจความสัมพันธ์ของทรัพยากรและการใช้ประโยชน์ในภาพรวม เพื่อให้ นำไปสู่การวางแผนพัฒนาชุมชนได้อย่างสอดคล้องกับฐานทรัพยากรท้องถิ่นอย่างมีส่วนร่วม

คำสำคัญ: ภูมิภาคชนบท, ภูมิภาคที่ราบภาคอีสานตอนบน, กระบวนการการมีส่วนร่วม

การดำรงและการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่นล้านนา: กรณีศึกษา ชุมชนเกษตรกรรมใน แอ่งที่ราบเมืองคอง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

อัมพิกา อ่ำลอย⁴

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มุ่งศึกษาและวิเคราะห์การคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่นของชุมชนเกษตรกรรมในแอ่งที่ราบเมืองคอง ซึ่งตั้งอยู่ในเขตพื้นที่รอบนอก (Transition Area) ของพื้นที่สงวนชีวมณฑลคองหลวงเชียงดาว (Doi Chiang Dao Biosphere Reserve) เป็นงานวิจัยภาคสนาม ใช้วิธีสัมผัสดังต่อไปนี้ โดยกำหนดคุณลักษณะขึ้นเพื่อเป็นบรรทัดฐานในการคัดเลือกชุมชนคัดสรร จำนวน 4 ชุมชน และเรือนกรณีศึกษาของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล จำนวน 8 หลัง ผลการศึกษาพบว่า ภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่นของชุมชนเหล่านี้ เป็นผลลัพธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ ไทยวน (คนเมือง) ที่เข้าไปจัดการสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเพื่อตอบสนองต่อการดำรงชีวิตแบบสังคมเกษตรกรรม มีลักษณะเป็นการตั้งถิ่นฐานถาวรบนพื้นที่สันดอนระหว่างแม่น้ำสายสำคัญ คือ แม่น้ำแดงและแม่น้ำคอง ก่อเกิดเป็นรูปแบบการใช้พื้นที่ทางกายภาพของชุมชน ได้แก่ พื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่ทางสังคม พื้นที่เกษตรกรรม (การทำนาในพื้นที่ราบหุบเขา) และพื้นที่ป่าโดยรอบชุมชน ในสถานการณ์ปัจจุบัน ภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่นของชุมชนเหล่านี้ มีลักษณะผสมผสานระหว่างภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่นแบบดั้งเดิมกับภูมิทัศน์ตามสมัยนิยม โดยการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการแก้ปัญหาจากเงื่อนไขทางสภาพแวดล้อมของชุมชน ได้แก่ การเลือกที่ตั้งถิ่นฐาน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การจัดวางผังบริเวณของ ชุมชนและโดยรอบตัวเรือน และการใช้พืชพรรณของชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการคงอยู่ของภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่น เนื่องจากมีส่วนร่วมช่วยให้ชาวบ้านคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างนิเวศธรรมชาติกับนิเวศเพื่อการอยู่อาศัยของมนุษย์ จึงสืบทอดและปฏิบัติตามหลักคิด วิธีการ โลกทัศน์ และความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการใช้พื้นที่และการจัดวางความสัมพันธ์ของพื้นที่เพื่ออยู่ร่วมกับธรรมชาติ รวมทั้งการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชน อันเป็นลักษณะเฉพาะของชุมชนในพื้นที่แห่งนี้ ส่วนการปรับเปลี่ยนวิถีการดำรงชีพของคนในชุมชนเพื่อดำรงอยู่ในกระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งมีแนวโน้มสู่กระบวนการนอกภาคเกษตรกรรมมากขึ้น ได้แก่ เกษตรวิถีใหม่ การท่องเที่ยว วิสาหกิจชุมชน และตลาดออนไลน์ โดยชาวบ้านส่วนใหญ่หันมาใช้รั้วที่สร้างด้วยวัสดุสมัยใหม่เพื่อปิดล้อมพื้นที่ภายนอกแทนการใช้แนวต้นไม้เพื่อแสดงอาณาเขต การเปลี่ยนแปลงวัสดุและรูปแบบของสถาปัตยกรรมพื้นที่ถิ่นที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิต การต่อเติมอาคารเพื่อเพิ่มพื้นที่ใช้สอย หรือเป็นที่พักเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว รวมทั้งการพัฒนาพื้นที่ทางกายภาพของชุมชนที่ได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ระบบคมนาคม ระบบชลประทาน และสิ่งปลูกสร้างในชุมชน กิจกรรมดังกล่าวถือเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่นโดยเฉพาะรูปแบบพื้นที่ว่างส่วนกลางของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต

⁴ อาจารย์ประจำคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

คำสำคัญ: การดำรงและการเปลี่ยนแปลง (Persistence and Change), ภูมิทัศน์พื้นถิ่นล้านนา (Lanna Vernacular Landscape), ชุมชน เกษตรกรรม (Agricultural Community), พื้นที่สงวนชีวมณฑลดอยหลวง เชียงดาว (Doi Chiang Dao Biosphere Reserve)

การประเมินลักษณะทางภูมิทัศน์ของชายหาดในประเทศไทย

จิระดา มาพงษ์

บทคัดย่อ

ชายหาดในประเทศไทยมีภูมิทัศน์ที่สวยงามจึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวจำนวนมาก ซึ่งการพัฒนาเพื่อรองรับการท่องเที่ยวบริเวณชายหาดส่งผลให้มีสิ่งปลูกสร้างรุกล้ำเข้าไปยังพื้นที่ชายหาดและทำให้เกิดปัญหาหลายด้าน โดยเฉพาะความเสียหายต่อลักษณะทางภูมิทัศน์ โดยลักษณะทางภูมิทัศน์เป็นผลมาจากการประกอบกันขององค์ประกอบต่าง ๆ ทั้งองค์ประกอบทางธรรมชาติและองค์ประกอบที่มนุษย์สร้างขึ้น โดยเฉพาะลักษณะทางธรณีวิทยา ดิน ภูมิประเทศ อุทกวิทยา ภูมิอากาศ และสิ่งปลูกสร้าง ซึ่งองค์ประกอบที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่จะก่อให้เกิดลักษณะเฉพาะของพื้นที่นั้น ๆ การประเมินลักษณะทางภูมิทัศน์ (Landscape Character Assessment: LCA) เป็นกระบวนการในการบ่งชี้องค์ประกอบในภูมิทัศน์และลักษณะการประกอบกันขององค์ประกอบดังกล่าว ที่ก่อให้เกิดเป็นลักษณะเฉพาะที่มีความโดดเด่นและชัดเจน ซึ่งเป็นผลให้เกิดความสวยงามและการจดจำได้ด้วย ทั้งนี้หน่วยงานพิทักษ์มรดกทางธรรมชาติของอังกฤษ (Natural England) หน่วยงานพิทักษ์มรดกทางธรรมชาติของสกอตแลนด์ (Scottish Natural Heritage) และ หน่วยงานชนบท (The Countryside Agency) ได้พัฒนาแนวทางการประเมินลักษณะทางภูมิทัศน์และแนวทางการประเมินลักษณะทางภูมิทัศน์ชายฝั่งทะเลเพื่อใช้ในการวางแผนจัดการทรัพยากรทางภูมิทัศน์ในประเทศอังกฤษและสกอตแลนด์ โดยแนวทางดังกล่าวนี้สามารถนำมาใช้เป็นพื้นฐานในการประเมินลักษณะทางภูมิทัศน์ของชายหาดในประเทศไทยได้ แต่ทั้งนี้ในการนำมาใช้อาจจำเป็นต้องมีการปรับเกณฑ์ในการพิจารณาบางประการเพื่อให้เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย โดยเฉพาะในประเด็นด้านลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะ ภูมิอากาศ และลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม ดังนั้นการประเมินลักษณะทางภูมิทัศน์ของชายหาดในประเทศไทยจะช่วยให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านการจัดการพัฒนาพื้นที่ ภูมิสถาปนิก นักวางแผน นักออกแบบ รวมไปถึงนักวิจัยและนักเรียนสามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ชายหาดบนพื้นฐานคุณค่าของลักษณะทางภูมิทัศน์ ตลอดจนใช้เป็นองค์ความรู้พื้นฐานนำไปต่อยอดในการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรเชิงทัศน์ของชายหาด อันนำไปสู่การวางแผนการจัดการและการออกแบบให้มีความยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ: ภูมิทัศน์ชายหาด ลักษณะทางภูมิทัศน์ การประเมินลักษณะทางภูมิทัศน์ การวางแผนจัดการทรัพยากรทางภูมิทัศน์

ความรอบรู้เชิงนิเวศวิทยาและการพัฒนาภูมิทัศน์ชายหาดอย่างยั่งยืน

อภิเชษฐ์ อภิรัตน์วารสกุล

บทคัดย่อ

ชายหาดเป็นพื้นที่ธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวในแต่ละพื้นที่ ทั้งด้านระบบนิเวศที่ซับซ้อนและสวยงามรวมถึงความสำคัญด้านประวัติศาสตร์ ส่งผลให้พื้นที่ชายหาดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นที่นิยมทั้งจากประชาชนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว ส่งผลให้เกิดการพัฒนาพื้นที่ เพื่อบริการนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะการสร้างถนนพื้นที่จอดรถร้านค้าริมหาดและตั้งเตียงผ้าใบเป็นต้น ซึ่งส่งผลกระทบต่อความสวยงามของภูมิทัศน์และความสมบูรณ์ของระบบนิเวศจากการศึกษางานวิจัยพบว่าปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมซึ่งเกิดจากการพัฒนาพื้นที่โดยขาดความใส่ใจ ปัจจัยด้านนิเวศวิทยามีสาเหตุมาจากการขาดความรู้เชิงนิเวศวิทยาซึ่งนำไปสู่การพัฒนาพื้นที่ชายหาดที่ไม่เหมาะสมและเป็นปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันนักวิชาการจำนวนมากพบว่าความรอบรู้เชิงนิเวศวิทยาประกอบด้วยองค์ความรู้พื้นฐาน 3 อย่างดังนี้ (1) องค์ความรู้พื้นฐานด้านระบบนิเวศ (2) ความสัมพันธ์กันระหว่างคน สังคม และธรรมชาติ (3) ประสบการณ์จริงในการใกล้ชิดธรรมชาติ ดังนั้นการสร้างโอกาสในการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน เนื่องจากการมีความรอบรู้เชิงนิเวศวิทยาจะสามารถช่วยสร้างความเข้าใจในระบบนิเวศและความเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาจริยธรรมและพฤติกรรมของมนุษย์ให้เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมได้ โดยความรอบรู้เชิงนิเวศวิทยาเป็นทักษะที่สามารถพัฒนาได้ผ่านการเรียนรู้ทั้งในห้องเรียน และนอกห้องเรียนการสร้างองค์ความรู้พื้นฐานให้แก่เยาวชนในเรื่องระบบนิเวศและเชื่อมโยงองค์ความรู้กับพื้นที่ธรรมชาติใกล้ตัวจึงเป็นสิ่งสำคัญ ดังนั้นในการพัฒนาภูมิทัศน์ชายหาดจึงควรคำนึงถึงการสร้างให้เกิดโอกาสในการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศชายหาดและชายฝั่งทะเล เช่น การติดตั้งป้ายสื่อความ การสร้างเส้นทางศึกษาธรรมชาติ การจัดวางงานศิลปะเชิงนิเวศ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นและบุคคลทั่วไปได้มีโอกาสเรียนรู้และพัฒนาความรอบรู้เชิงนิเวศวิทยา อันจะนำไปสู่ความตระหนักในการพัฒนาภูมิทัศน์ชายหาดอย่างยั่งยืนได้ต่อไป

คำสำคัญ: ความรอบรู้เชิงนิเวศวิทยา, ภูมิทัศน์ชายหาด, การพัฒนาอย่างยั่งยืน, การเรียนรู้ในห้องเรียน, จริยธรรมเชิงนิเวศ

ห้องย่อย 2

รูปแบบทางสถาปัตยกรรมและภูมิสถาปัตยกรรมของสนามกีฬาปีนลมเบาในประเทศไทย

ชวาน พรรณดวงเนตร⁵ และ สาโรช พระวงค์⁶

บทคัดย่อ

กีฬาปีนกันเป็นกีฬาที่จำลองการต่อสู้ทางยุทธวิธีในสนามพื้นที่เปิดโล่งที่ประกอบด้วยการจัดวาง บังเกอร์ หรือปรับสัณฐานพื้นที่เป็นที่กำบังกระสุน ทำการยิง หรือเคลื่อนที่ในการเล่นได้ โดยมีอุปกรณ์สำคัญ คือปีนลมเบาหรือปีนกันซึ่งเป็นอุปกรณ์ที่ต้องระมัดระวังความปลอดภัยทั้งในระหว่างกิจกรรมหรือระหว่างพัก คอย จึงมีกฎเกณฑ์รวมถึงกำหนดพื้นที่เฉพาะในการทำกิจกรรมนี้ ในขณะที่เดียวกันก็มีความยืดหยุ่นของ รูปแบบพื้นที่ที่แตกต่างจากกีฬาชนิดอื่น จึงมีสมมุติฐานว่ารูปแบบทางสถาปัตยกรรมและภูมิ สถาปัตยกรรมของสนามปีนกันมีลักษณะเฉพาะ งานวิจัยนี้ได้ทำการรวบรวมข้อมูลสนามปีนกัน 11 แห่งใน ประเทศไทยและใช้วิธีการแยกองค์ประกอบต่าง ๆ ตามประโยชน์ใช้สอยเพื่อหาลักษณะเฉพาะดังกล่าว พบว่า พื้นที่ปลอดภัยแม้จะมีสัดส่วนโดยเฉลี่ยเพียงร้อยละ 9 แต่เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการเชื่อมต่อไปยังพื้นที่ ส่วนอื่น ๆ นอกจากนี้ส่วนสนามที่ใช้จำลองยุทธวิธีซึ่งเป็นพื้นที่เดียวที่สามารถยิงผู้เล่นคนอื่นได้ยังเป็นพื้นที่สำคัญ ที่ทำให้รูปแบบการเล่นกีฬาปีนกันแต่ละแห่งมีความแตกต่างกัน จากองค์ประกอบด้านลักษณะสัณฐานพื้นที่ สิ่งปลูกสร้างและที่กำบังภายในสนาม รวมถึงแนวป้องกันกระสุนสู่พื้นที่ข้างเคียงแบบต่าง ๆ

คำสำคัญ: สนามกีฬาปีนลมเบา รูปแบบทางสถาปัตยกรรม รูปแบบทางภูมิสถาปัตยกรรม

⁵ อาจารย์ประจำคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

⁶ อาจารย์ประจำคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

การออกแบบสวนสาธารณะเพื่อคนพิการโดยอ้างอิงผลจากการวิจัย: กรณีศึกษาศูนย์กีฬา ทางน้ำ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พัทธมน เสนานนท์⁷⁸

อัครวิทย์ ทรัพย์แสงทอง⁷⁸ และ อัจฉริยา รัชชมาศ⁹

บทคัดย่อ

จำนวนคนพิการในประเทศไทยเพิ่มขึ้นเป็นอย่างมากในช่วง 20 ปีที่ผ่านมาและมีแนวโน้มที่จะเพิ่มมากขึ้นในอนาคต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเมืองขนาดใหญ่ เช่น กรุงเทพมหานคร หากคนพิการเหล่านี้ได้รับการสนับสนุนทางสังคมเพื่ออยู่ในสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีสุขภาวะที่ดี คนพิการเหล่านี้จะสามารถพึ่งพาตัวเองและสามารถเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาเมืองและประเทศชาติได้ วัตถุประสงค์หลักในงานวิจัยชิ้นนี้คือการพัฒนาต้นแบบพื้นที่สวนสาธารณะเพื่อคนพิการโดยอ้างอิงผลจากการวิจัย โดยมุ่งเน้นในการส่งเสริมการออกกำลังกายและพัฒนาพื้นที่พักผ่อนอย่างปลอดภัยสำหรับคนทุกสภาพร่างกายเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและส่งเสริมสุขภาวะที่ดีของคนพิการ ซึ่งการวิจัยเชิงออกแบบสวนสาธารณะเพื่อคนพิการนี้ได้มีกรอบข้อพิจารณาหลักได้แก่ ความต้องการของคนพิการ ข้อจำกัดของคนพิการ สภาพแวดล้อมและการเข้าถึง มาตรฐานการออกแบบสวนสาธารณะ การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น โดยได้ทำการรวบรวมข้อมูลการศึกษาจากการทบทวนวรรณกรรม การสำรวจลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ศึกษา การทำแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ และการจัดให้มีการใช้เวทีสาธารณะของกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการทั้งหลายที่จำนวนประมาณ 300 คน ผลจากการรวบรวมและการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งเชิงคุณภาพและเชิงสถิตินั้นได้ถูกพัฒนาเป็นแนวทางการพัฒนาสวนสาธารณะเพื่อคนพิการซึ่งถูกทดสอบจากกิจกรรมประชาพิจารณ์ แนวคิดการออกแบบสวนสาธารณะเพื่อคนพิการสามารถถูกนำไปประยุกต์ต่อในพื้นที่สวนสาธารณะในกรุงเทพมหานครอื่นๆหรือต่างจังหวัดทั่วประเทศ ทำให้คนพิการมีคุณภาพชีวิตที่ดีในวงกว้างต่อไป

คำสำคัญ: สวนสาธารณะเพื่อคนพิการ (Park for Disabilities); คนพิการ (Disabilities); การออกแบบโดยอ้างอิงผลจากการวิจัย (Research-based Design)

⁷ อาจารย์ประจำคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

⁸ หน่วยวิจัยด้านการสรรค์สร้างสถานที่และภูมิทัศน์แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

⁹ นักศึกษา สาขาวิชาเมืองเชิงนวัตกรรมและความยั่งยืน คณะสิ่งแวดล้อม ทรัพยากร และการพัฒนา สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย

การศึกษาสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวคนพิการในเขตรัตนโกสินทร์ชั้นใน

อติกานต์ บำรุงวุฒิ¹⁰ และ ดร.วิภากร ธรรมวิมล¹¹

บทคัดย่อ

ปัจจุบันนักท่องเที่ยวที่เป็นคนพิการทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติตามแหล่งท่องเที่ยวในเขตเมืองเก่ารัตนโกสินทร์มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นการเตรียมความพร้อมในการรับมือนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้จึงมีความจำเป็น อีกทั้งยังเป็นการยกระดับสถานที่ท่องเที่ยวเหล่านั้นให้เป็นที่ไปตามมาตรฐานสากลด้วย แต่เนื่องจากพื้นที่เขตเมืองเก่ารัตนโกสินทร์เป็นพื้นที่ที่มีการอนุรักษ์และพัฒนาภายใต้ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า พ.ศ. 2546 แก้ไข พ.ศ. 2564 รวมถึงแหล่งท่องเที่ยวประเภทวังและวัดส่วนใหญ่มีสถานะเป็นโบราณสถาน การพัฒนาพื้นที่โดยการจัดสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวคนพิการอาจส่งผลกระทบต่อภูมิทัศน์เมืองเก่าและคุณค่าของโบราณสถาน งานวิจัยนี้ทำการศึกษาถึงปัจจัยในการเปลี่ยนแปลงและผลที่เกิดขึ้น โดยทำการรวบรวมข้อมูลของสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับคนพิการของแหล่งท่องเที่ยวในเขตรัตนโกสินทร์ชั้นในที่เกิดขึ้นหลังจากที่กรมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยออกคู่มือ “มาตรฐานการท่องเที่ยวไทย การบริการนักท่องเที่ยวกลุ่มคนพิการ ผู้สูงอายุ และครอบครัวที่มีเด็กเล็ก และสตรีมีครรภ์ ปีพุทธศักราช 2555” จากการสำรวจพบว่า นโยบายการพัฒนาพื้นที่เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวคนพิการถูกตอบรับจากทุกภาคส่วน อันได้แก่ เจ้าของพื้นที่ผู้มาเยี่ยมชมและผู้สนับสนุนโครงการ และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับกายภาพของพื้นที่ที่มีผลต่อภาพลักษณ์ของเมืองเก่า ภาพจำของพื้นที่ และคุณค่าของโบราณสถาน ทำให้สรุปได้ว่า การวางแผนออกแบบพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวคนพิการในพื้นที่เมืองเก่าต้องคำนึงถึงการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างเหมาะสมซึ่งจะเป็นการเปิดโอกาสให้คนพิการสามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้โดยไม่ให้การออกแบบก่อสร้างนั้นเกิดผลกระทบต่อภูมิทัศน์เมืองเก่า และยังคงสามารถสงวนรักษาคุณค่าของโบราณสถานไว้ได้ดังเดิม

คำสำคัญ: การอนุรักษ์และพัฒนา, คนพิการ, การท่องเที่ยว, รัตนโกสินทร์ชั้นใน

¹⁰ นิสิตหลักสูตรภูมิสถาปัตยกรรมมหาบัณฑิต ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹¹ อาจารย์ประจำภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การสร้างสถานที่อย่างสร้างสรรค์ งานศิลปะสาธารณะ และการปฏิสัมพันธ์ของผู้คน

กรวรรณ ประเสริฐศรี¹² และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชูศักดิ์ จันทรบูรณ์พงศ์¹³

บทคัดย่อ

แนวคิดการสร้างสถานที่อย่างสร้างสรรค์ (Creative Placemaking) คือ การนำงานศิลปะเข้ามาผสมผสานกับพื้นที่ใช้งานสาธารณะ ซึ่งจะสามารถช่วยเพิ่มปฏิสัมพันธ์และการเกิดกิจกรรมให้กับผู้ใช้งานได้ โดยหนึ่งในรูปแบบงานศิลปะที่นำมาใช้ คือ ศิลปะสาธารณะ (Public art) เป็นการติดตั้งงานศิลปะซึ่งมีหลากหลายประเภทบนพื้นที่สาธารณะ เพื่อให้ผู้ใช้งานสามารถมองเห็นและเข้าถึงได้ โดยมีจุดประสงค์เพื่อเป็นการสร้างเอกลักษณ์ การเป็นจุดสนใจ รวมไปถึงเป็นการดึงดูดผู้คนให้เข้ามามีส่วนร่วมและเกิดปฏิสัมพันธ์มากขึ้น ในกรุงเทพฯ ได้เริ่มมี การนำงานศิลปะเข้ามาใช้ ผ่านการจัดงานเทศกาลศิลปะ เช่น “Unfolding Bangkok” เพื่อบอกเล่าวัฒนธรรมไทยในมิติอื่นที่น่าสนใจและ ส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยการนำเสนอผ่านใน 3 มิติหลัก ได้แก่ 1. ท่องวัดลับ 2. ย้อนรอยอาคารประวัติศาสตร์ และ 3. เที่ยวสวนป่ากลาง เมือง นอกจากนี้ยังมีงาน “Bangkok Art Biennale 2022” หรือ BAB 2022 เป็นการจัดงานแสดงศิลปะร่วมสมัยนานาชาติ ที่มีการจัดแสดง ในสถานที่สำคัญของกรุงเทพฯ อย่างเช่น วัด โดยในปีนี้นำเสนอผ่านแนวคิด “โกลาหล : สงบสุข” ที่สะท้อนสถานการณ์โลกเสรีที่มนุษย์ชาติ ต้องเผชิญในปัจจุบัน โดยงานวิจัยนี้เลือกงาน BAB 2022 มาเป็นกรณีศึกษา ซึ่งจัดในระหว่างวันที่ 22 ตุลาคม 2565 - 23 กุมภาพันธ์ 2566 โดยมีจุดประสงค์เพื่อทำความเข้าใจพฤติกรรมผู้ใช้งานและกายภาพของพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการติดตั้งงานศิลปะ ด้วยวิธีการสังเกตการณ์ การเก็บข้อมูลเกี่ยวกับงานและพื้นที่ตั้ง จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์ เปรียบเทียบและประเมิน ทั้งช่วงที่มีและไม่มีงานศิลปะ ซึ่งจะเน้นไปที่ กายภาพของพื้นที่ตั้งและปฏิสัมพันธ์ของคนที่เป็นผลมาจากปัจจัยในพื้นที่ตั้งเป็นหลัก โดยใช้เกณฑ์จากแนวคิดการสร้างสถานที่ (Placemaking) ซึ่งมี 4 ด้าน คือ 1. การเข้าถึงและการเชื่อมต่อ 2. การมีสังคม 3. การใช้งานและกิจกรรม และ 4. ความสบายและภาพลักษณ์ ผลของงานวิจัยสามารถใช้เป็นแนวทางในการพิจารณาคุณภาพพื้นที่ตั้งก่อนที่จะมีการติดตั้งงานศิลปะสาธารณะในพื้นที่สาธารณะต่อไปได้

คำสำคัญ: การสร้างสถานที่อย่างสร้างสรรค์, ศิลปะสาธารณะ, พื้นที่สาธารณะ, การปฏิสัมพันธ์

¹² นิสิตหลักสูตรภูมิสถาปัตยกรรมมหาบัณฑิต ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹³ อาจารย์ประจำภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

“อ่าน” ภูมิทัศน์สวนเกษตรชุมชนบนพื้นที่สาธารณะของเมือง กรณีศึกษา: สวนผักคนเมือง เชียงใหม่

ดร.ทำเนียบ อุฬารกุล¹⁴

บทคัดย่อ

การทำเกษตรกรรมในเมืองเป็นแนวทางหนึ่งในการเพิ่มพื้นที่สีเขียวให้แก่เมือง โดยเฉพาะการที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ และดูแลในรูปแบบของสวนเกษตรชุมชน ซึ่งนอกจากจะช่วยลดต้นทุนด้านแรงงานในการดูแลพื้นที่แล้วยังช่วยเพิ่มคุณค่าให้แก่พื้นที่สีเขียวมากขึ้น

บทความนี้นำเสนอการทำความเข้าใจปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณลักษณะของภูมิทัศน์สวนเกษตรชุมชนที่ดำเนินการบนพื้นที่สาธารณะของเมือง ทั้งนี้การวิจัยนี้เป็นการวิจัยกรณีศึกษาเชิงคุณภาพที่ใช้แนวทางการศึกษาด้วยการ “อ่าน” (ตีความ) ภูมิทัศน์ผ่านมุมมอง “แบบจำลองสถานที่” (Place Model) ซึ่งมีองค์ประกอบหลัก 3 ประการคือ คุณลักษณะทางกายภาพ กิจกรรม และความหมาย โดยเลือกศึกษาโครงการสวนผักคนเมืองเชียงใหม่ซึ่งเป็นโครงการเกษตรกรรมในเมืองที่มีชื่อเสียงและโดดเด่น ข้อมูลที่นำมาใช้วิเคราะห์ประกอบด้วยข้อมูลทางกายภาพที่ได้จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และข้อมูลจากเอกสารสารสนเทศจำนวน 38 รายการ จากหลากหลายแหล่งที่มาและจากช่วงเวลาที่แตกต่างกัน การวิเคราะห์ข้อมูลใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยมีการใช้โปรแกรม ATLAS.ti ในการจัดการข้อมูล และนำเสนอข้อมูลด้วยการพรรณนา โดยผู้วิจัยเป็นผู้วิเคราะห์และตีความข้อมูล

ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า คุณลักษณะของสวนเกษตรชุมชนในกรณีศึกษา ซึ่งมีคุณลักษณะทางกายภาพ กับกิจกรรมหลักคล้ายคลึงกับสวนเกษตรในเมืองทั่วไป แต่กลับมีความซับซ้อนในด้านความหมายเป็นอย่างยิ่ง โดยสามารถจัดเป็นกลุ่มความหมายหลักได้ 6 กลุ่ม ประกอบด้วย 1) พื้นที่สาธารณะ 2) พื้นที่เกษตรกรรม 3) พื้นที่เศรษฐกิจ 4) พื้นที่สีเขียวและพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อม 5) พื้นที่ทางสังคม และ 6) พื้นที่เรียนรู้

ทั้งนี้ การวิจัยนี้เสนอว่า ความหมายที่สื่อสารออกไปอย่างหลากหลายนั้น ทำให้สวนแห่งนี้ได้รับการสนับสนุนจากหลากหลายภาคส่วนซึ่งอาจมีเป้าหมายแตกต่างกันได้ ความเข้าใจนี้นำไปสู่การเรียนรู้ว่า การจัดการความหมายเป็นจุดสำคัญในการพัฒนาสวนเกษตรชุมชนบนพื้นที่สาธารณะของเมือง

คำสำคัญ: สวนเกษตรชุมชน การอ่านภูมิทัศน์ สถานที่ ความหมายของสถานที่

¹⁴ อาจารย์ประจำคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยแม่โจ้

ภูมิทัศน์เกษตรกรรมกับระบบอาหารในพื้นที่ชานเมือง เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร

นันทชัย ไตรรัตน์วงศ์

บทคัดย่อ

ภูมิทัศน์เกษตรกรรมของกรุงเทพมหานครในย่านฝั่งธนบุรีถือเป็นพื้นที่ชานเมืองที่มีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินจากพื้นที่เกษตรกรรมดั้งเดิมเป็นพื้นที่เมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเกิดขึ้นของหมู่บ้านจัดสรรที่แทรกตัวหรือผสมผสานอยู่ในพื้นที่เกษตรกรรมเดิม ส่งผลให้พื้นที่เกษตรกรรมมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง แต่อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันยังคงมีเกษตรกรที่ยังคงการทำเกษตรกรรมในพื้นที่ชานเมืองของกรุงเทพมหานคร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตทวีวัฒนาอยู่เป็นจำนวนมาก ถือได้ว่าเป็นแหล่งวัตถุดิบของอาหารที่สำคัญของการผลิตผักเพื่อป้อนให้กับชุมชนเมืองที่เกิดขึ้น เกิดเป็นระบบอาหารที่เชื่อมโยงแหล่งผลิตกับผู้บริโภคผ่านระบบการกระจายผลผลิตเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ โดยการศึกษาเน้นเน้นการสำรวจรูปแบบการกระจายผลผลิตที่ปรับเปลี่ยนไปตามบริบทที่เปลี่ยนไปจากชนบทเป็นพื้นที่กึ่งเมือง ซึ่งมีความสำคัญสำหรับการทำความเข้าใจภูมิทัศน์เกษตรกรรมที่เชื่อมโยงกับระบบอาหารในพื้นที่เขตทวีวัฒนา

จากการสำรวจพื้นที่และสัมภาษณ์เกษตรกรผู้ปลูกผักในเขตทวีวัฒนาพบว่า การผลิตผักในพื้นที่สามารถจำแนกลักษณะของผู้ผลิตผักได้เป็น 2 ลักษณะ คือ 1) เกษตรกรรายเดี่ยว และ 2) วิสาหกิจชุมชน ในส่วนของระบบการกระจายผลผลิต พบว่ามี 3 รูปแบบ คือ 1) รูปแบบดั้งเดิมที่เป็นการค้าส่ง โดยการบรรจุผักลงตะกร้าเพื่อจำหน่ายผ่านพ่อค้าคนกลางไปยังตลาดค้าส่ง ได้แก่ ตลาดสี่มุมเมือง 2) รูปแบบใหม่ที่เป็นการค้าปลีก โดยผ่านตัวแทนเกษตรกรที่รวบรวมผลผลิตผักในพื้นที่แล้วนำไปจำหน่ายเองในพื้นที่ตลาดนัดระดับชุมชนเมือง และ 3) รูปแบบใหม่ที่เป็นการค้าปลีก โดยเกษตรกรจำหน่ายผักโดยตรงกับผู้บริโภคผ่านแผงขายผักหน้าสวน นอกจากความสามารถผลิตอาหารหมุนเวียนได้ตลอดปีและมีความหลากหลายแก่ผู้บริโภคแล้ว การปรับเปลี่ยนระบบการกระจายผลผลิตให้สอดคล้องกับการกลายเป็นเมืองของเกษตรกรรมในเขตทวีวัฒนาสะท้อนถึงการปรับตัวจากวิถีการทำเกษตรกรรมดั้งเดิมในชนบทมาสู่การทำเกษตรกรรมในเมือง

ท่ามกลางความเสี่ยงต่อการลดลงของพื้นที่เกษตรกรรมเพื่อผลิตอาหารในพื้นที่ชานเมือง การให้ความสำคัญต่อภูมิทัศน์เกษตรกรรมในฐานะการเป็นส่วนหนึ่งของระบบอาหารมีความจำเป็น พื้นที่เกษตรกรรมเป็นทรัพยากรที่มีอยู่ในเมืองควรสามารถพัฒนาควบคู่ไปกับเมืองได้ ผลการศึกษาแนวทางการปรับตัวของเกษตรกรรมชานเมืองที่มีศักยภาพในการผลิตอาหารและการกระจายอาหารให้สามารถเข้าถึงผู้บริโภคได้โดยตรง เป็นตัวอย่างที่ดีของความสำเร็จของภูมิทัศน์เกษตรกรรมชานเมือง ก่อให้เกิดการตระหนักถึงความมั่นคงทางอาหาร อันเป็นรากฐานของการพัฒนาชุมชนเมืองในอนาคตที่สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs)

คำสำคัญ: ภูมิทัศน์เกษตรกรรม ความมั่นคงทางอาหาร การปรับตัวทางภูมิทัศน์

การวิเคราะห์ศักยภาพพื้นที่ผลิตอาหารสำหรับคนเมืองเพื่อแก้วิกฤติความมั่นคงทางอาหาร พื้นที่ศึกษาเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

โสธยา สืบแสน

บทคัดย่อ

การดำเนินวิถีชีวิตในปัจจุบัน โดยเฉพาะคนในเมืองใหญ่หลาย ๆ เมืองได้มีการต่อสู้กับวิกฤติความมั่นคงทางอาหาร โดยได้มีการริเริ่มโครงการด้านการเกษตรแบบใหม่ สอดคล้องจากทศวรรษที่ 1960 ในช่วงที่โลกขาดแคลนอาหาร จึงมีการแก้ไขปัญหาโดยการเร่งการผลิตอาหารในภาคเกษตรกรรมให้มีปริมาณมากที่สุดจนเกิดความเปลี่ยนแปลงโฉมหน้าด้านเทคโนโลยีอาหารมากยิ่งขึ้นแต่กลับพบว่ายังไม่สามารถหยุดความหิวโหยของผู้ที่ยากจนได้ทั้งที่มีอาหารอยู่มากมาย จนเมื่อทศวรรษที่ 1990 คำว่าความมั่นคงทางอาหาร (food security) ได้ถูกกำหนดความหมายโดยองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ว่าความมั่นคงทางอาหารหมายถึงคนทุกคนต้องสามารถเข้าถึงอาหารที่เพียงพอ ปลอดภัย และมีคุณค่าทางโภชนาการ โดยงานวิจัยนี้ทำการศึกษาถึงพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการทำการเกษตรในเมือง โดยทำการรวบรวมข้อมูลจากกรณีศึกษา เปรียบเทียบข้อมูลจากกรณีศึกษา เพื่อหาเกณฑ์ที่เหมาะสมสำหรับวิเคราะห์หาพื้นที่ที่มีศักยภาพในการทำเกษตรในเมืองและจัดการข้อมูลด้วยโปรแกรม GIS (geographic information system) หรือระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ ในพื้นที่ชานเมืองโดยใช้พื้นที่ศึกษาในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร และทำการศึกษาในระดับเขต ชุมชน คริวเรือน ว่าพื้นที่ในระดับใดมีศักยภาพในการทำเกษตรในเมืองมากที่สุดจากการศึกษาพบว่าพื้นที่ที่เหมาะสมในระดับคริวเรือนนั้นมีประสิทธิภาพมากที่สุด เพราะพื้นที่มีขนาดเล็กสามารถจัดการระบบได้ครอบคลุม ดังนั้นการส่งเสริมการทำพื้นที่เกษตรในเมืองโดยเริ่มจากในคริวเรือนโดยทางภาครัฐและเอกชน จะทำให้การกระจายตัวของแหล่งการทำเกษตรในเมืองมีเพิ่มมากยิ่งขึ้นและเป็นการต่อสู้กับวิกฤติด้านความมั่นคงทางอาหารที่มีประสิทธิภาพดีที่สุด

คำสำคัญ: วิกฤติความมั่นคงทางอาหาร, การทำเกษตรในเมือง, ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์

การส่งเสริมความยั่งยืนและความยืดหยุ่นของชุมชนชนบท ผ่านระบบเหมืองฝายและการ เชื่อมต่อโครงสร้างพื้นฐานทางภูมิทัศน์ในลุ่มแม่น้ำกวง

นิริรัชต์ แซ่มชื่น

บทคัดย่อ

ลุ่มแม่น้ำกวงในจังหวัดเชียงใหม่ประสบกับปัญหาจากการเติบโตทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และการขยายตัวของเมืองที่ไม่ได้วางแผน ซึ่งนำไปสู่การทำลายภูมิทัศน์ทางธรรมชาติและ การตัดขาดกันระหว่างชุมชน การศึกษามุ่งเน้นไปยังชุมชนชนบทซึ่งเผชิญกับความเปราะบางสำคัญดังกล่าวนั้น ในอำเภอฮอดสะเกิด และอำเภอสันทราย ที่ตั้งอยู่บริเวณต้นน้ำของลุ่มแม่น้ำกวง เพื่อตอบสนองต่อความท้าทายเหล่านี้ โครงการนี้ได้ศึกษาระบบเหมืองฝายดั้งเดิมซึ่งเป็นระบบชลประทานเพื่อการเกษตรที่ใช้ในการจัดการ-แจกจ่ายน้ำภายในชุมชนชนบท เป็นเครื่องมือพื้นฐานในการวางแผนสำหรับการฟื้นฟูการเชื่อมต่อโครงสร้างพื้นฐานทางภูมิทัศน์

การวิจัยเผยให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของระบบเหมืองฝายในการอนุรักษ์มรดกทางนิเวศวิทยาและวัฒนธรรมของภูมิภาค โดยเน้นย้ำถึงความจำเป็นในการรวมองค์ความรู้และวิถีปฏิบัติดั้งเดิมเข้ากับการวางแผนและการพัฒนาในยุคสมัยใหม่เพื่อสร้างความยั่งยืน-ยืดหยุ่นของชุมชนและภูมิทัศน์ชนบท สามประเด็นสำคัญได้ถูกอธิบายเพื่อตอบสนองต่อความเสี่ยงและความท้าทายที่เกิดจากการขยายตัวของเมืองและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ได้แก่ วิธีปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานภูมิทัศน์ที่มีอยู่ท่ามกลางพลวัตที่เปลี่ยนแปลงไป วิธีที่จะทำให้ชุมชนพื้นถิ่นดั้งเดิมและชุมชนสมัยใหม่จะสามารถอยู่ร่วมกันและใช้เป็นแนวทางสำหรับการพัฒนาสมัยใหม่ และวิธีการบรรเทาปัญหาจากการขยายตัวของเมืองและสภาพอากาศที่แปรปรวน

แนวทางที่นำเสนอในงานวิจัยมุ่งเน้นไปที่ การฟื้นฟูและปรับปรุง "พื้นที่สาธารณะของชุมชน" เชื่อมโยงไปกับ "เส้นทาง ชุมชน" อาทิ ถนนสีเขียว และเส้นทางเหมืองฝาย (สีฟ้า) เพื่อเพิ่มการเชื่อมต่อกันและโอกาสในการสัญจรไปมาระหว่างชุมชนการใช้ระบบเหมืองฝายและการใช้พืชพื้นถิ่นก็ได้ เพื่อฟื้นฟูลำเหมืองพร้อมไปกับการสร้างแหล่งอาหารซึ่งจะช่วยส่งเสริมปรับปรุงคุณภาพของภูมิทัศน์ และเพิ่มความมั่นคงทางอาหารซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งหากต้องเผชิญกับการขาดแคลนแหล่งผลิตอาหารจากการขยายตัวของเมือง งานวิจัยหลายชิ้นแสดงให้เห็นว่าการใช้พืชพื้นถิ่นมีความสำคัญต่อการฟื้นฟูและสามารถเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพ ตลอดจนมีส่วนช่วยปรับปรุงคุณภาพน้ำและอากาศ

ด้วยการเชื่อมโยงชุมชนในชนบทเข้ากับโครงสร้างพื้นฐานทางภูมิทัศน์ และการใช้ประโยชน์จากระบบการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนดั้งเดิม วิธีการที่นำเสนอในงานวิจัยนี้จะช่วยส่งเสริมความยืดหยุ่นทางสังคมและภูมิอากาศ ช่วยลดผลกระทบจากการขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็ว ในขณะที่เดียวกันก็รักษามรดกทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศของภูมิภาค ผลการวิจัยแนะนำถึงการใช้นโยบายที่นำเสนอมานี้กับภูมิภาคและพื้นที่อื่น ๆ ที่เผชิญกับความท้าทายที่คล้ายคลึงกัน โดยเน้นย้ำถึงความสำคัญของการผสมผสานความรู้และวิถีปฏิบัติแบบดั้งเดิมเข้ากับการวางแผนและการพัฒนาสมัยใหม่

คำสำคัญ: ชุมชนชนบท, ภูมิทัศน์ชนบท, โครงสร้างพื้นฐานทางภูมิทัศน์, โครงสร้างพื้นฐานสีเขียวฟ้า, การพัฒนาพื้นที่ชนบท, ความเชื่อมโยง, ความยืดหยุ่นทางสังคมและภูมิอากาศ

เขื่อนป้องกันตลิ่งแม่น้ำโขง ความท้าทายต่อการคงอยู่ของภูมิทัศน์พื้นที่ริมแม่น้ำโขง:
กรณีศึกษาชุมชนท่าอุเทน อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม

โกวิทย์ วาปีศิลป์¹⁵

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอความเชื่อมโยงของปัญหาและผลกระทบจากการสร้างเขื่อนป้องกันตลิ่งแม่น้ำโขงที่มีต่อภูมิทัศน์พื้นที่ริมแม่น้ำโขงชุมชนท่าอุเทน อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม จนอาจทำให้ภูมิทัศน์ที่มีเอกลักษณ์ของชุมชนถูกลดทอนคุณค่าและมีขนาดพื้นที่ลดลงจนอาจสูญหายไปได้อีกในอนาคตอันสั้น โดยมีกระบวนการศึกษา ได้แก่ การสำรวจพื้นที่ การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างและทำการสรุปผลการศึกษา เพื่อเสนอแนะแนวคิด วิธีการและกระบวนการออกแบบเขื่อนป้องกันตลิ่งแม่น้ำโขงที่มีความเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ในอนาคต รวมถึงบทบาทของภูมิสถาปนิกในการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผน ออกแบบ และจัดการพื้นที่หลังการก่อสร้าง เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: เขื่อนป้องกันตลิ่งแม่น้ำโขง, การคงอยู่ของภูมิทัศน์พื้นที่ริมแม่น้ำโขง, ชุมชนท่าอุเทน

¹⁵ อาจารย์ประจำคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ฝั่งเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

